

© Maj-Lis Pitkänen/KKA

Kalervo Palsa pyrki sarjakuvissaan herättämään epäilyksen.

Palsa pyrkii epäsovinnaisuuksiin, niin puheenaiheessa kuin puhettavaksakin. Hän tahtoo näytää maailman kieroutumat, poikkeamat siitä totutusta urasta, johon ehdollistumme. Surrealistisissa tauluissa nukkuvan pikkukylän valtaavat vaeltelevat penikset ja pervertikot, mies hirttäyttyv omaan

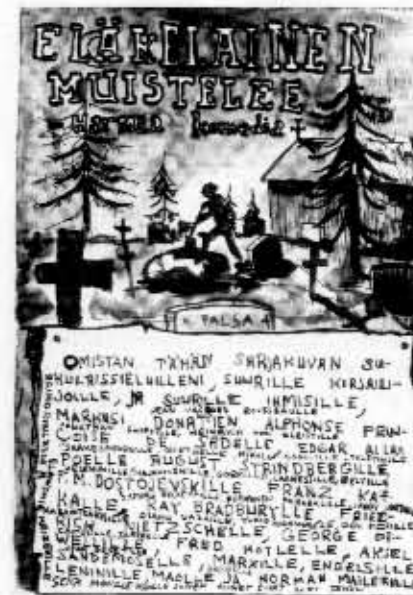
SAANKO KOKEILLA?
EN VIELÄ KOSKAAN
OLE SAANUT TÄYTE-
TYN RUUMIIN KANS-
SA!

kaluunsa, Kullervo siteeraa Hitleriä, mies synnyttää persreistänsä, kuolema saapuu joulupukin hahmossa tai riehii ompeluseuroissa. Sarjakuvinäytelmät puhdasotsaiset, raavaat lännenmiehet paljastuvat sodomitteiksi ja sadisteiksi. Korkeajännitysarjojen sankari Battler Britton turvautuu laajamittaiseen ja järjestelmälliseen organisointuun suuseksiin taistellessaan natsi-saksalaisia vastaan.

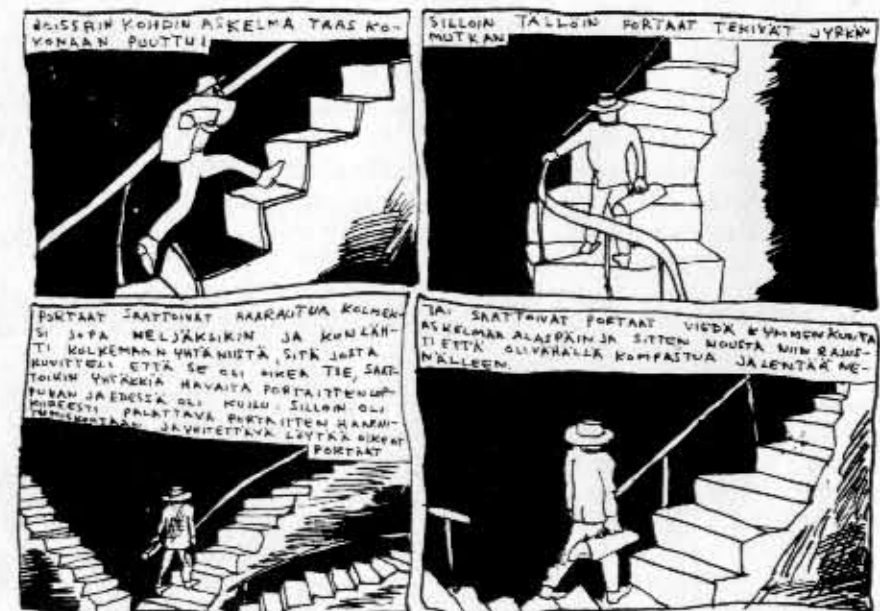
Voi tuntua, että kaavojen rikkominen on itseisarvoista leikkiä, mutta Palsalla on syynsä. Tämä ei ole erikoisuuden tavoittelua menestyksen, huomion tai

Tilanne on kuvattu sarjakuvassa Paluu. Ulkona on kesä, mutta sisällä on liikkumiseen käytettävä suksia ja pukeuduttava paksuihin talvivarusteisiin. Varmasti tässä uninäyssä on myös aineksia Palsan omasta ajattelujajasta, Getsemanesta, jonka lämmittämistä...

© Maj-Lis Piikkänen/KKA

Like ottaa syyskuussa uusintapainoksen Eläkeläinen muistelee -albumista (piirretty 1971, julkaistu 1989).

Kafkalainen Heittäytyminen kertoo Hallupankissa työskentelevän virkamiehen edesottamuksista.

Epäilyksen herättely saa äärimmäisen muotoonsa nimenomaan sarjakuvissa. Täysin tietoisesti Palsa ei koskaan piirrä kahja sarjakuvia samalla tyyllillä, vaan luo jokaista sarjakuvaa varten sille ominaisen tyylin. Monien muuten ihaillemiensa underground-taiteilijoiden puuteen Palsa näkee siinä, että nämä ovat luoneet tunnistettavan tyylin ja siihen menestäneet suuren osan ennustamattomuudestaan ja mahdollisuudestaan häiritä. Kuten Erkki Partola toteaa, Palsa pitää "huonosti" pöytästä tärkeänä, "jotta originaalisuus ja epäkuopallisuus säilyisi: 'maaperä on rappio.'"2

Niinpä rappiota välttääkseen Palsa püittää yhden sarjakuvan pelkistettyyn Korkeajännitys-tyyliin, toisen parodioiduksi lännensarjakuvaksi, kolmannen haparoivaksi koosteeksi piirroksia ja lehtikuvamanipulaatioita, neljännen taidehistoriallisten viittaiden varaan, viidennen täyteen kauniita sivunkokoisia pienoismaalauksia, kuudennen hämyisäksi ja maagiseksi yhtymiseksi luontoon ja niin edelleen. Tässä tyyliittömässä tyylissä elää epäilyksen synti.

Palsa oli surrealisti

Vimmainen hairintä juurtuu myös todellisuuden hyljeksittymiin ja epäluotettaviin alueisiin: uniin, harhoihin, fantasioihin. Palsa kirjoittaa, että todellisuus sellaisenaan ei häntä inspiroi, sillä se on tyhjä, vain harhakuvitelmat luovat elämää.³ Todellisuus on tavanomaisuuden tasoittama. Unet ja harhat paljastavat todellisuuden toiseuden, sen käsitettömyyden ja persoonattoman elämänperiaatteen, jonka järki on hukannut. Ei ole syytä tehdä kuvia todellisuudesta, jonka kaikki tuntevat ja joka siksi on keskinkertaisuuden, tylsyyden, ankeuden läpitunkemaa ja sovinnaisen vallan väline, vaan siitä unimaailmasta, joka voi omalla logiikattomalla logiikallaan kertoa enemmän ihmisestä, hänen mahdolluuksistaan.

Jos otetaan lähtökohdaksi Georges Bataillen määritelmä, jonka mukaan surrealismi on "aitoa, elävää vastarintaa – ei mitään sovinnollista, ei mitään jumalaista – kaikille hyväksytyille rajoille, tiukkaa alistumattomuuden tahtoa", voidaan hyvällä syyllä sanoa, että Palsan on surrealismi.4 Tässä Bataillen antamassa määsessä surrealismi kytkeytyy

RAKASTAMANI NAINEN OLI SIELLÄ MYÖS - ILMAN AVIOMIESTÄÄN.
NAINEN EHKÄ TIESI MINUN OLEVAN HUONEESSA, EHKÄ EI TIENNYT,
MISSÄÄN TAPAUKSESSA HÄN EI TULLUT PUHUMAAN KANSSANI.
KAIPASIN HÄNTÄ MUTTA ALITAJUISESTI MYÖS VIHASIN JA SÄRLIN.
EN VÄLITTÄNYT. PÄÄTIN ETTEN MENE HÄNEN LUOKSEEN,
KOSKA HÄNKÄÄN EI MINUN...
NÄIN HÄNEH KASVONSA OHIMENNEEN, VÄKIJOUKOSSA, ENNEN
KUIN TANSSI ALKOI...

Juhlat, vuodelta 1975.

suorastaan Kullervon vimmaan alistumattomuuden tahtona. Kyseessä on myös todellisuuden rajojen kyseenalaistaminen ja siten tahto olla alistumatta todellisuuden orjaksi, sen palvelukseen. Jos surrealistinen toiminta käy "vasten rationaalisen hyödyn maailmaa, jota on mahdoton hyväksyä", niin tämä sopii erinomaisesti Palsalle. Hänelle, jos kenelle, rationaalisen hyödyn ja todellisuuden palvelemisen maailma on mahdoton hyväksyä.

"Epätodellisuudet" muodostavat suuren osan siitä kokemuksen kentästä, jossa ihminen liikkuu. Näin Palsan taiteesta muodostuu omaelämäkerrallista ja fantastista. "Toinen todellisuus" näyttäytyy omassa elämässä, sen "harkakuvissa". Palsa tekee sarjakuvia unista ja kuvitelmista, yrittämättäkään tehdä niistä selkeän loogisia. Unen sisältö koitetaan saada mahdollisimman suoraan esille, ilman järkevän subjektin suodattusta. Samoin monet elämän tapahtumat ja asenteet saavat unenomaisen ilmaisuuden. Se, mitä subjektin talon alta paljastuu, on

parhaimmillaan jotakin ainutkertaista ja -laatuista, jotakin peruuttamatonta ja toistumatonta. Ainutkertaisuus vaatii suurta herkkyyttä (tosin myös vimmaa subjektin taloutta tuhottaessa), herkkyyttä tunnistaa kokemusten yhteyksiä ja läheisyyksiä. Ainutkertaisuus itse asiassa on juuri näissä kokemuksissa, jotka elävinä ja kuolevaisina ovat aina liikkeessä, toisin kuin toistettavissa olevat subjektiiviset rakenteet, tyylit ja tulkinnat.

Palsan tapauksessa näiden ainutlaatuisten kokemusten paikallisuus käy ilmi paitsi aihevalinnoista, erityisesti hänen värien ja valon käytöstään, joka sitoo miltei kaikki hänen työnsä kokemuksellisuuteen, joka on saavutettavissa vain tietyssä paikassa - Lapissa. Tämä paikallisuus on aivan eri kuin vaikkapa Dalin (väli)merellinen valo. Palsan ja Dalin kokemat läheisyydet ovat tässä suhteessa erilaiset, vaikka he muuten saattavatkin tuntea samankaltaista yhteyttä vaikkapa de Sadeen ja hänen teemoihinsa. De Sade on läheinen Pal-

salle ja Dalille, mutta Palsan markiisi on tietenkin erilainen kuin Dalin markiisi, tämä jo siksi, että Palsan ja Dalin kokemus de Sadeista ja sadismista on väistämättä erilaisia.

Mistä puhutaan, kun puhutaan vapautumisesta?

Mutta onko Eläkeläinen muistelee -teoksen sadismi riittävän erilaista kuin Dalin tai jonkun muun? Epäonnistuuko Eläkeläinen muistelee? Seksuaalisuus ja sadismi teemanahan tekevät teoksesta jopa jotakin, joka on lähellä sovinnaisuutta. Kuten tunnettua, seksuaalisuuden tunnistaminen - esimerkiksi sen muisteleminen - on yksi niistä keskeisistä tavoista, joilla valtakulttuuri valloittaa ja kolonialisoi kokemuksen.

Michel Foucault on erityisen terävästi analysoinut tätä seksuaalisuuden tunnistamisen tarpeen yhteyttä valtakulttuurin tapaan rakentaa meihin sisäinen todellisuus ja kuri. Foucault hahmottelee kokonaisen aikakauden

historian, aikakauden, jota hän kutsuu biovallan ajaksi.⁶

Biovallalle tunnusomaista on pyrkimys hallita sosiaalista ja kehoallista toimintaa biologian ajatusmallien, terveyden, lisääntymisen, seksuaalisuuden kautta. Foucaultin teesi hänen seksuaalisuuden historian johdannossa on, että seksuaalisuus on luotu biovallan välineiden kautta, esimerkiksi luonnontieteellisessä, psykologisessa ja poliittisessa vallankäytössä. Seksuaalisuus ei siis ole torjunnan uhri kuten freudilainen repressiohypoteesi olettaa. Itse asiassa ajatus torjunnasta on yksi biovallan määrittäjä ja laskema tapa peittää ja kätkeä se, miten seksuaalisuutta koko ajan luodaan - eikä vähiten repressiohypoteesin avulla. Täten seksuaalisuuden tunnustaminen ei ole torjunnan vastakohta, vaan torjunnan uudistamista, jopa tukemista. Foucault'n mukaan suurin ironia on siinä, että kuvittelemme vapautuvamme

saadessamme kuulla totuuden seksuaalisuudesta. Ironiasta on kyse sen vuoksi halu kuulla totuus seksuaalisuudesta on seksuaalisuuden tavoin biovallan voimakkenttien luoma halu.

Seksuaalisuus ja siihen liittyvä vapautuminen on hyvin keskeinen ja ristiriitainen teema Palsalle. Yhtäältä hän taistelee jatkuvasti torjuntaa vastaan. Hän olettaa, että seksuaalisuus on sulkeistettu, torjuttu ja että asiat olisivat paremmin, jos torjunnasta päästäisiin. Erilaisten "perversioiden" kuvaamisessa ja muistelemissä (ja eikö koko termi "perversio" vaadi tietynlaisen repressiohypoteesin hyväksymisen?) on aistittavissa kahtalainen torjunnan vastainen strategia.

Ensinnäkin, seksuaalisuuden voiman pitelemätön nousu ja "kieroutuminen" normin alla, ja tämän kuvaaminen ja paljastaminen, varsinkin normaaliuden naamarin takaa. Toiseksi,

© Maj-Lis Pitkänen/KKA

Taiteilija saa valaistuksen tarinassa Inspiraatio (1973).

näiden "epänormaaliin" seksuaalisuuden muotojen puolustaminen normaaliuden normia vastaan. Perversio on kaikkialla, siksi se on normaalia.

Toisaalta perversio on normaaliuden aiheuttamaa, siitä persion vimmia ja normaaliuden (väki)vallankäyttö. Monet Palsan sarjakuvat ovat tämän kaksiteräisen repressiohypoteesin taidokasta julkituontia. Hän kirjoittaa, että erityisesti sarjakuvissaan hänellä on tarve tunnustaa, piirtää ja kirjoittaa ulos seksuaalisuuttaan, uniaan, utopioita, fantasioita ja tekosia. Tämä tunnustuksellisuus on repressiokehikon määrittämää. Tunnustamalla seksuaalisuutensa viimeisiä perukoita myöten ihminen saa, oletetusti, tuntea itsensä ja vapautua torjunnan kielteisiltä vaikutuksilta. Seksuaalinen tunnustuksellisuus voi kasvaa vain, jos oletetaan torjunta, nämä ovat mitalin kaksi puolta. Palsan Kullervo-vimma ohjautuu suurelta osalta seksuaalisuuden "paljastamiseen" ja "tunnustamiseen" ja sitä tietä vapauttamiseen.

Kalervon kaksoisvalotetut kysymykset

Vimman jäinen uho uupuisi voimattomuutensa, jos se tyytyisi tähän. Palsa ei kuitenkaan jää repressiohypoteesin vangiksi. Hän tietää ja tuntee, että jatkuva seksuaalisuudesta puhuminen on myös seksuaalisuuden luomista, myös silloin kun puhutaan torjunnasta ja seksuaalisuuden vapautumisesta. Tilanne näyttää toivottomalta: tuntuu turhalta kuvitella, että voitaisiin päästä biovallan seksuaalisuutta luovan voimakentän ja kielen ulkopuolelle kritisoimaan sitä. Ainut mitä on tehtävissä, on koko valtakentän kyseenalaistaminen ja siten tien avaaminen toisille vallan muodostelmille.

Ja Palsa ottaa tämän askeleen. Hän asettaa työn alle sen ongelman, miten kysymys vapautumisesta voitaisiin erottaa oletuksesta, jonka mukaan seksuaalisuus on torjuttua. Torjunnan vastaisen vimman rinnalle nousee heikuman kuuma henkäys. On mahdotonta kertaheitolla astua modernia maailmaa määrittävän biovallan ulkopuolelle, ja siksi sen kyseenalaistamiseen liittyy nictscheläinen myöntö. Palsa ottaa useasti tämän heikuman, myöntävän, tanssivan askeleen. Heikuman voima virtaa valtoimenaan, yhtenä luonnon kanssa.

Tämä on toinen ääripää Palsan työssä, jos toinen on seksuaalisuuden ja nautinnon käsittelemisen estoja ja torjuntien kysymyksiä. Eläkeläinen muistelee on juuri tässä mielessä enemmän kysymyksen asetus kuin vastaus tai myöntö: sen suhde seksuaalisuuteen ja sen tunnustamiseen on tyypillisen ristiriitainen. Samalla kun Eläkeläinen muis-

11

Kalervo Palsa Getsemanensa nurkilla 1970-luvulla.

heikkoutta, viettien valtaan jättäytymistä, myös voiman ja vallan käyttöä; maailma on voimakkaiden kiertopalkinto – kuten Kullervo eräässä Palsan taulussa muka Hitleriä siteeraa – ja Hitlerillä (kuten Stalinilläkin) on voimaa ottaa, mitä haluaa. Palsa näkee oman taiteensaakin pitkälti fasisin aikakauden tuotteena. Hämmäin taide on hänen tapansa käyttää voimaa ja valtaa, kostaa ihmisille oma kohtalonsa.

Kalervo onkin Kullervo

Marxilainen porvarisviha ja fasisistisävytteinen koston- ja vallanhallu ovat lopultakin vain sivuhaaroja suuremmasta, kaiken palsalaisuuden läpikäyvästä kullervomaisen vimman vuosta. Kuka muukaan Päiväkirjojen kannessa esiintyvän Palsan omakuvan henkilö – syrjästä, silmäkulmastaan katsova, taaksepäin nojautuva, puukkoaan huolettoman rehvakkaasti ja julmasti kantava, salavimmainen – olisi kuin Kullervo?

Kullervon vimma ei tunnusta mitään muuta mahtia, kuin oman kammitsoimattoman uhonsa. Raivoisan tuulen tavoin se käy läpi minkä vaan ja osoittaa vihansa ja intonsa erityisesti kaikelle, joka pyrkii painamaan orjan leiman, kaikelle, joka pyrkii riistämään vapauden, kaikelle, joka tyytyväisenä omaan valta-asemaansa muistaa polkea orjaksi syntyneitä alemmaksi. Tämä vimma nousee syrjäytyneisyydestä, paikkamuksesta, juurettomuudesta, joka kietoutuu vääjäämättömään kohtaloon. Kullervo on sukunsa suvustaan riistämä, juuriltaan juureton. Myös Kalervo P. kokee tämän juurettomuuden, joka tekee hänen elämänsä mahdolltomaksi.¹²

Osittain juurettomuus ja syrjäytyneisyys johtuu siitä pikkuporvarillisesta maailmasta, harmaasta todellisuudesta, johon Palsa joutuu sopeutumaan ja jonka ehdoilla elämään, joka häntä kasvattaa vasten hänen tahtoaan ja tietoisien vihamielisenä. Se on se Untamola, jota vastaan Kalervo-Kullervon on sotaretkensä tehtävä. "Etelän sievistelijät ja

Pohjolan populaarit, heihin en kuulu", Palsa kirjoittaa.¹³

Kapina on kapinaa orjuutta vastaan, kosto kosta orjuuttajille. Orjuutta on monenlaista, vähäisin sen muodoista ei suinkaan ole orjuus niin sanotulle "todellisuudelle". Tästä orjuudesta pääseminen on ensimmäinen ja tärkeä askel vapautumiseen. Palsan tapauksessa "todellisuus" tarkoittaa sitä pikkuporvarillista ja harmaata ympäristöä, jota Palsa kaiken aikaa ruoskii niin taiteessaan kuin Päiväkirjoissaankin. Palsan taide on siis yritys käydä kaikkien rajojen yli, myös "todellisuuden" rajojen.

Kyseessä ei ole itseriittoinen tai seikkailunhaluinen retki vaan vakava yritys käydä orjuutta vastaan ainoalla mahdollisella keinolla: kieltämällä erityisasema ja valta siltä, mikä on ja siltä, miten on. Tällaisen kapinan eräs tärkeä muoto on tuhoaminen: Kullervo-myytistä tunnemme, että joissakin tapauksissa se on ainoa muoto. Voiko tämä syrjäytyminen, juurettomuus ja orjuus tulla meille ongelmaksi? Vain toistuvat epäonnistumiset kapinassa, tuhosssa, vimmassa voivat viedä kohti tätä kysymystä.

Tere Vaden on tamperelainen filosofi. Häneltä on julkaistu mm. Kalervo Palsaa koskeva teos Arktinen bekkuma. Kalervo Palsa ja suomalaisen ajattelun mahdollisuus (Atena, 1997). ■

Alaviitteet

1. Kalervo Palsan päiväkirjat, jatkossa P., s. 3.
2. Pirtola 1988, 113.
3. P, 220.
4. Bataille, 1994, 49.
5. Bataille 1994, 7.
6. Foucault 1978, 137.
7. Kts. Rönkkö 1989, 69.
8. Kts. esim. Pirtola 1988.
9. P, 62.
10. P, 81.
11. P, 221.
12. P, 73.
13. P, 193.

Kirjallisuus

- Bataille, G., 1994, *The Absence of Myth*, transl. and ed. by M. Richardson, Verso, London.
- Foucault, M., 1978, *The History of Sexuality, Part 1*, Penguin, London.
- Palsa, K., 1974, *Minun Getsemane*, omakustanne.
- Palsa, K., 1988, *Kuolema ja intohimo*, toimittanut Pekka Rönkkö, Sarjakuvakeskus, Kemi.
- Palsa, K., 1989, *Eläkeläinen muistelee*, Like, Helsinki.
- Palsa, K., 1992, *Kalervo Palsan päiväkirjat*, toimittanut Maj-Lis Pitkänen, WSOY.
- Pirtola, E., 1988, *Kalervo Palsa Tragix*, teoksessa *Kuolema ja intohimo*, 1988.
- Rönkkö, P., 1989, "Lämpöpatteri ja hirsipuu", teoksessa Palsa, Pohjoinen, Oulu.
- Rönkkö, P., (toim.), 1989, *Palsa, Pohjoinen, Oulu*.

**TULE
OPISKELEMAAN**

Limingan Taidekoulun

SARJAKUVALINJA

12.8.2002-23.5.2003

Linjalla annetaan perustiedot sarjakuvan tekemisestä kokonaisuutena: käsikirjoittamisesta, suunnittelusta, toteuttamisesta ja valmiin tuotteen julkaisemisesta. Opiskelu on kokopäiväistä. Aiemmin sarjakuvaa piirtäneille linja tarjoaa mahdollisuuden keskittyä vuodeksi sarjakuvan tekemiseen.

Linjalle voidaan ottaa rajoitettu määrä opiskelijoita, keskeisenä kriteerinä hakemusten saapumisjärjestys. Valituille lähetetään kutsu heinäkuun loppuun mennessä. Vapaamuotoiset hakemukset todistuslajennöksineen.

Mahdollisuus valtion opintotukeen: koululla on oma asuntola; koulupäivisin täysihoito.

Lisätietoja: puh 08-514 5700, fax 08-514 5750, email toimisto@lko.inet.fi, os Limingan Taidekoulu, 91900 Liminka, web <http://personal.inet.fi/koulu/lko>